

**ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені К.Д. УШИНСЬКОГО»**

Михайлик Олег Григорович

УДК: 128+130.2+17.121.7

**ЦІННІСТЬ ЖИТТЯ ЯК ОБ'ЄКТ
СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКОГО ДОСЛІДЖЕННЯ**

Спеціальність 09.00.03 – соціальна філософія
та філософія історії

Автореферат
дисертації на здобуття науково ступеня
кандидата філософських наук

Одеса – 2011

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі філософії Одеського Національного Морського Університету Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України

Науковий керівник: кандидат філософських наук, доцент
Ермоменко Володимир Олександрович
Одеський Національний Морський Університет,
доцент кафедри філософії

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор
Цибра Микола Федорович
Одеський державний економічний
університет, професор кафедри
філософії та культурології

кандидат філософських наук, доцент
Кавалеров Анатолій Анатолійович
Державний заклад «Південноукраїнський
національний педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського», доцент кафедри
філософії та соціології

Захист відбудеться «22» червня 2011 року о 12-00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.053.02 при Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 26, ауд. 29.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36.

Автореферат розіслано «___» _____ 2011 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. В. Балашенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Сучасному світу властиві глибокі протиріччя і втрати. З розвитком продуктивних сил суспільства світова цивілізаційна криза прийняла нові форми. І це криза не окремих сторін буття, а основних форм життєдіяльності техногенної цивілізації і, одночасно, сучасної людини, способу її самоорганізації. Сьогодні всі вчені шукають вихід з тієї загрозливої ситуації, яка складається в світі, все ясніше усвідомлюючи, що проблеми цивілізації найтіснішим чином пов'язані з кризою культури і моральної свідомості.

У минулому столітті сталися дві світові війни, від геноциду, голоду, епідемій та терактів загинуло та постраждало десятки мільйонів людей. Можливо цими трагічними обставинами і пояснюється повсюдна втрата в свідомості людей цінності життя. Вступили в протиріччя уявлення про життя, моральні й релігійні цінності в західній та східній цивілізаціях. Більшістю населення в значній мірі були забуті традиції та звички дбайливого відношення до життя і здоров'я, причинами погіршення якого являються забруднення довкілля, хвороби, алкоголізм і наркоманія, особливо серед молоді.

Дуже складна ситуація в нашій країні. Деформація параметрів життя, руйнування державної системи фізичної культури, спорту і охорони здоров'я загострюють і без того складну проблему цінності життя і здоров'я нашої нації. За даними ВОЗ в Україні лише 40% молодих людей практично здорові. Особливу стурбованість викликає порушення психіки і поведінки у підлітків.

Актуальність соціально-філософського дослідження обумовлена тим, що проблеми життя й здоров'я людства не можуть розглядатися без урахування негативних тенденцій і деформацій суспільного розвитку, поза зв'язком з техногенною дією на природу й погіршенням екологічної ситуації, яка у ряді випадків носить загрозливий людству характер. Недооцінка даної ситуації та недостатнє вивчення пов'язаних з нею проблем без перебільшення ставить людство на грань життя і смерті.

Найважливіше місце у вирішенні цих проблем займає науковий аналіз ціннісної свідомості суспільства. Це обумовлено в значній мірі умовами перехідного стану нашого суспільства, невизначеністю на даному етапі його ціннісної системи, кризою духовних підстав життя людей. Важливість окресленого кола проблем зумовили постановку наукового завдання, яке полягає у соціально-філософському дослідженні цінності життя як складової аксіологічного буття людини.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційна робота виконана в рамках тематики наукових досліджень кафедри філософії Одеського національного морського університету «Актуальні проблеми загальнолюдської цивілізації» (протокол № 7 від 24.12.2007 р.) і є одним з аспектів соціально-філософського осмислення цінності життя людини в умовах сучасного середовища існування.

Мета дисертаційного дослідження. Мета дослідження – розглянути цінність життя як об'єкт соціально-філософського дослідження.

Зазначена мета дослідження зумовила вирішення наступних завдань:

- розглянути аксіологічний аспект проблеми цінності життя;
- дослідити екзистенціальні виміри проблеми цінності життя;
- проаналізувати проблему життя як цінності в сучасній філософській антропології;
- здійснити аналіз уявлень про цінність життя в культурно-історичному досвіді соціуму: в східній культурній традиції, слов'янській культурі, християнстві;
- визначити деякі онтологічні виміри аксіосфери життя людини в сучасному суспільстві, право на життя і право на смерть;
- розкрити феномен гармонізації взаємодії суспільства та природи і пов'язаного з нею здоров'я як фундаментальної цінності життя.

Об'єкт дослідження – цінність життя людини.

Предмет дослідження – цінність життя як об'єкт соціально-філософського дослідження.

Методи дослідження. Аналіз досліджуваної проблеми обґрунтований використанням загальнонаукових та спеціальних підходів і методів, що дозволяють виявити ціннісні орієнтири соціуму відносно феномену життя. Зокрема, в роботі використовується системно-історичний метод, що дозволяє розглянути особливості статусу цінності життя в контексті соціально-філософської думки. У роботі були використані аксіологічний, екзистенціальний і антропологічний підходи до дослідження ціннісних орієнтацій особи відносно життя; порівняльно-історичний метод, який передбачає зіставлення однотипних явищ для визначення загальних рис, специфіки і пошуку таким чином оптимальних шляхів вирішення завдань. Системний метод, при аналізі здоров'я людини і суспільства, та соціально-прогностичний метод дозволили виявити взаємообумовленість між динамікою соціальних процесів й ціннісною парадигмою соціуму; завдяки методу концептуального моделювання вдалось обґрунтувати необхідність формування нового відношення людини до цінності життя в умовах сучасного середовища існування.

Наукова новизна отриманих результатів.

Вперше в сучасному українському філософському дискурсі в даному дисертаційному дослідженні з теоретичних позицій соціальної філософії була розкрита динаміка відношення людини до цінності життя в діячності, його особливості в сучасних умовах і обґрунтована необхідність становлення нової ціннісної парадигми в контексті глобальних цивілізаційних викликів XXI століття.

Вирішення конкретних завдань сприяло досягненню мети, зумовило і підтвердило наукову новизну отриманих результатів.

Вперше:

- запропоновано аналіз філософської основи цінності життя в єдності трьох підходів: аксіологічного, екзистенціального і антропологічного, який проведений відповідно до зміни історичних наукових парадигм;

- проведене дослідження онтологічних вимірів аксіосфери життя в сучасному суспільстві;

Уточнено:

- уявлення про цінність життя в культурно-історичному досвіді й традиціях східних і слов'янських народів, в християнстві, їх роль у формуванні ціннісних орієнтирів суспільства;

- основні причини виникнення тенденції звернення сучасного західного суспільства до східних релігійних, духовно-етичних цінностей, культури живлення, спорту, медицини у пошуках гармонізації душевних, духовних та фізичних сил людини, необхідних їй в умовах сучасного середовища існування, що постійно ускладнюються;

- проблеми здоров'я, фізичної культури і спорту, які призвели до послаблення тенденції підвищення цінності здоров'я і цінності життя в свідомості населення.

Отримали подальший розвиток:

- комплексне міждисциплінарне дослідження проблеми цінності життя сучасної цивілізації і виявлені її нові фундаментальні складові: цінність здоров'я людини, гармонізація її взаємовідношення з природою в контексті моральної відповідальності як необхідні умови виживання соціуму;

- погляд на структуру ціннісної парадигми соціуму, детермінованою комплексом природних прав людини, серед яких головними є права на життя, на свободу, на гідність і недоторканість особи, а також право на смерть як вільного вибору людини;

- уявлення про гармонійну взаємодію суспільства і довкілля в контексті нової сучасної філософсько-етичної проблеми моральної відповідальності

вчених за результати своїх досягнень і кожної людини за свою поведінку в природі;

- інтерпретація здоров'я як фундаментальної життєвої цінності, основи тілесного і духовного розвитку людини в умовах сучасного глобального світу.

Практичне значення отриманих результатів. Отримані в процесі дослідження теоретичні узагальнення, концептуальні й практичні рекомендації направлені на вирішення актуальної і соціально значущої проблеми цінності життя.

Ідеї і положення, обґрунтовані в дисертації, можуть бути використані для подальшого наукового дослідження проблеми цінності життя, враховані при розробці концепцій, програм, методик оздоровлення, а також посібників, підручників з дисциплін гуманітарного циклу. Окремі розділи можуть бути використані при викладанні курсів філософії, етики, психології, валеології, фізичного виховання, основ безпеки життєдіяльності.

Апробація результатів дослідження. Основні висновки і положення роботи обговорювалися на методичних семінарах кафедри філософії Одеського національного морського університету, на міжнародних науково-практичних конференціях: «Дні науки – 2006» (м. Дніпропетровськ, квітень 2006 р.), «Ефективні інструменти сучасних наук – 2007» (м. Дніпропетровськ, травень 2007 р.), «Україна в системі сучасних цивілізацій: трансформація держави і цивільного суспільства» (м. Одеса, вересень 2008 р.), «Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я в сучасному суспільстві» (м. Луцьк, травень 2008 р.), «Україна в системі сучасних цивілізацій: трансформація держави і цивільного суспільства» (м. Одеса, травень 2010 р.).

Публікації.

Результати дисертаційного дослідження знайшли своє висвітлення в 9 публікаціях загальним обсягом 3 друковані аркуші. Всі публікації є авторськими, серед них 4 статті опубліковані в спеціалізованих наукових виданнях, відповідних списку, затвердженому ВАК України, 5 – в збірках статей і матеріалах конференцій.

Структура дисертаційної роботи та її обсяг.

Мета та завдання дослідження визначили послідовність викладу матеріалу та структуру роботи, яка складається зі вступу, трьох розділів, які поділяються на десять підрозділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків та списку використаних джерел. Повний обсяг дисертації – 200 сторінок, серед яких основна частина займає 180 сторінок. Список використаних джерел містить 221 найменування і нараховує 18 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовується актуальність теми дослідження, зв'язок роботи з науковими програмами та планами, визначаються мета, завдання, об'єкт і предмет, визначені основні методи дослідження, сформульовані положення, які становлять наукову новизну роботи, розкривається практичне значення дисертаційної роботи, вказується апробація та публікації результатів дослідження, структура і обсяг дисертації.

У першому розділі «Філософські засади дослідження цінності життя» досліджується вирішення проблеми цінності життя в дискурсі соціально-філософської думки у трьох напрямках: аксіологічному, екзистенціальному і антропологічному, аналізуються деякі основні теорії, що склалися в цих напрямках згідно зі зміною наукових парадигм протягом двох останніх століть.

У першому підрозділі «Проблема цінності життя: аксіологічний аспект» досліджується в ретроспективі проблема цінності життя, для цього розглядаються її джерела, процес становлення, розвиток та формування цілісності аксіологічної концепції, що була створена в рамках загальної філософської теорії.

У даному підрозділі проводиться аналіз тих основних аксіологічних шкіл, ідеї яких представляються значущими для розуміння виникнення власне проблеми цінності життя. Найбільш важливий внесок в розвиток аксіологічних ідей, ієрархізацію цінностей, розуміння людини як вищої самоцінності вніс І. Кант, якому філософська культура зобов'язана появою таких понять як «цінність життя», «моральна цінність» тощо. Його послідовники Р. Г. Лотце, В. Віндельбанд, Г. Ріккерт створили напрям, що отримав назву аксіологічного трансценденталізму, в якому поняття цінність пов'язується із філософським ідеалізмом. В той же час разом з версією трансценденталізму виникають різні варіанти онтологізації і суб'єктивації цінностей. Онтологізацію аксіології можна прослідкувати по працям М. Шелера, Н. Гартмана, А. Brentano та інших. Варіант онтологізації проблематики аксіології був запропонований М. Шелером, який висунув ціннісне відношення: не від цілей до цінностей, а навпаки, від цінностей через волю до цілей, для цього він ввів у аксіологію типологію цінностей.

У відповідь на ці виклики, виникла концепція «філософії життя» (С. Кьєркегор, О. Шпенглер, Ф. Ніцше та ін.), яка поставила перед собою завдання побудови цілісного світогляду, спираючись виключно на поняття «життя». Філософія життя зайнялася пошуком вирішення проблеми цінності життя і пошуком нових ціннісних орієнтирів. Саме у контексті філософії життя були надані О. Шпенглером рекомендації для порятунку суспільства, культури, людського життя: це були заклики до переоцінки цінностей всієї Європи і окремої людини, у якої буде своя ієрархія цінностей, своє розуміння

цінності життя високоінтелектуальної цивілізації. Найяскравіше цей ціннісний підхід реалізується у філософії Ф. Ніцше, внесок якого в розвиток аксіологічного аспекту в «філософії життя» важко переоцінити. Ф. Ніцше у концепції життя розкриває зміст життя, цінностей і, головне, їх зв'язок. Ф. Ніцше виступає як радикальний нігіліст і вимагає кардинальної переоцінки цінностей культури, філософії, релігії та самого життя.

У другому підрозділі *«Екзистенціальний підхід до проблеми цінності життя»* проведений аналіз цінності життя, що отримав свій подальший розвиток у філософії існування або екзистенціалізмі. Його представники Н. Бердяєв, Л. Шестов, М. Хайдеггер, К. Ясперс, Ж.-П. Сартр, А. Камю і Г. Марсель поставили у центр уваги індивідуальні та змістовні питання: провини і відповідальності, рішення і вибору, відношення людини до свого покликання і до смерті, розуміння людиною сенсу і цінності свого існування.

Але ще до появи філософії екзистенціалізму проблеми світу, людини та її життя займає одне з провідних місць в українській філософії (Г. Сковорода, П. Юркевич, та ін..) Особлива роль тут належить Г. С. Сковороді, у працях якого суть щастя людини, сенс людського життя, цінність життя займали провідне місце.

Екзистенціалізм звернувся до проблеми кризових ситуацій, спробував розглянути життя людини в умовах жорстоких історичних випробувань, виявив нестійкість, крихкість, неусувну скінченність всього людського існування, не тільки індивідуального, але й історичного. У атеїстичному екзистенціалізмі Ж.-П. Сартра людина, «засуджена бути вільною», повинна самостійно нести на своїх плечах всю важкість світу, що здійснюється без відсилань до трансцендентного «на свій страх і ризик» і «без надії на успіх». Ж.-П. Сартр вважає, що вихід для людини – тільки бунт або протест проти соціального устрою суспільства.

У релігійному екзистенціалізмі, людина спрямована до трансцендентного, надособистісного, її вибір здійснюється перед лицем Бога, свобода людини і автентичність існування зв'язуються також з актом віри в Бога. М. Хайдеггер і Г. Марсель вважають, що вихід для людини – упокорювання, віра і надія, реальність Божественного промислу.

У третьому підрозділі *«Життя як цінність в сучасній філософській антропології»* розглянуто вирішення проблеми життя як цінності в сучасній некласичній філософській антропології (М. Шелер, Х. Плеснер, А. Гелен, Э. Ротхамер, М. Ландманн, Е. Хенгстенберг та ін.). Дослідники умовно виділяють три напрямлення: біолого-антропологічне, культурологічне і релігійно-філософське, які зазнали впливу поглядів З. Фрейда.

Прагнення подолати біологізм фрейдівської концепції привів до виникнення принципу багатовимірності й цілісності людської істоти у філософській антропології М. Шелера, Х. Плеснера, А. Гелена та ін.. Філософська концепція М. Шелера своєрідна саме тим, що людина опиняється одночасно приналежною до царства природи і царства духу.

Ці ідеї заглиблюють в своїх роботах А. Гелен та Е. Ротхамер, які вважають, що людина діє в певному культурному середовищі, на певному ситуативному навколишньому світі, яким для людини і є культура. З того часу затвердився найважливіший методологічний принцип, згідно якому культура розглядається як продукт людської творчості, а сама людина - як відкрита проблема, яка не вирішується приростом знання. Отже, культурна антропологія позиціонує себе як філософська течія, в якій суттю людини виявляється трансцендентування, тобто вихід за межі кожної даної ситуації, але ця свобода є свободою не від ситуації, а в ситуації. Життя людини кінцеве, але вона здатна «пробитися» до нескінченного, до мистецтва, філософії, нарешті, до Бога.

Релігійно-філософська антропологія виступила проти антропологічного біологізму, який стверджував біологічне визначення людської здібності до культурної творчості. Вона вважає, що людина є таке ціле, що складається з духу і життя. Людина – це «місце зустрічі», в неї постійно відбувається зустріч духу і життя.

З середини ХХ століття філософські засади цінності життя розвиваються в роботах І. Т. Фролова, В. І. Шинкарука, Т. І. Ящук, А. І. Кавалерова, А. Т. Москаленко, Ю. В. Согомонова, В. Ф. Сержантова та інших.

У другому розділі «Осмислення цінності життя в культурно-історичному досвіді людства» обґрунтована й розглянута проблема цінності життя в східній культурній традиції, в слов'янській культурі й ідеї християнства про життя, смерть і безсмертя. Ці проблеми досліджувалися в роботах І. В. Бичко, А. К. Бичко, В. І. Добриніної, Г. А. Гачева, А. М. Панченко, С. І. Чудінова та інших.

У першому підрозділі «Цінність життя в східній культурній традиції» розглядається сучасний феномен звернення людей західно-європейської культури до східних релігійних, духовних і етичних принципів, до іншого ціннісного розуміння життя. Ця проблема вимагає дослідження аксіології культури Сходу, в якому особливу значну роль відіграють традиції розвитку і функціонування соціального життя, свідомості та поведінки людей. Особливо це очевидно в оцінці установок, ціннісних орієнтирів поведінки людей щодо феномену життя.

На відміну від інших культурних традицій існує розуміння життя в етичній області, в нормах поведінки людини, головною з яких є любов і милосердя до всіх живих істот, ненасильство над життям.

На початку ХХ ст. східна ідея ненасильства розробляється такими мислителями як М. Ганді та Л. Н. Толстой, а сучасні вчені вважають, що завдання ненасильства полягає в тому, щоб зробити його нормою індивідуального і суспільного буття. Привертає увагу концепція «етики ненасильства» (Ж. Госс, А. А. Гусейнов, О. Уайтхед і ін).

Конфуціанство і даосизм були спрямовані на гуманістичні ідеї, постійно зверталися до питань сенсу і цінності життя. На їх ідеологію і філософську традицію мала значний вплив і народна культура з її архаїчною ідеєю довголіття.

В ході розвитку мусульманської цивілізації на духовно-релігійному, філософському рівні виявилася свідомість цінності життя, сприйняття радощів буття, роздуми про її сенс, гуманістичне відношення до людини.

Але зараз в частині мусульманських країн з традиційного ісламу виділився і підсилив свій вплив напрям фундаменталізму, в якому позначилася зневага до людського життя; більш того, затвердилося ціннісне відношення до смерті, яке на практиці вилилося в численні акти терору, самогубств, жорстокості, насильства і вбивств населення.

У другому підрозділі «Уявлення про цінність життя в слов'янській культурі» розглянуті і осмислені традиційні цінності слов'ян щодо феномену життя. Формування системи цінностей слов'ян почалося з часу зародження слов'янського етносу, і продовжувалося в перебігу всього життя народу.

У стародавніх суспільствах системи цінностей мають багато загального саме тому, що в них домінує колективна свідомість. Традиційні життєві ідеали дозволяли створювати цілісну систему «природа-суспільство» і визначити в ній місце, а також роль і сенс людського існування.

Аксіологічний аналіз життя слов'янських народів дозволяє виявити перевагу етичних цінностей. Життя слов'ян підкорялося достатньо суворим правилам, які встановлювали норми моралі, сімейно-родові заповіді, направлені на досягнення порядку і соціального благополуччя. Слов'янські ціннісні уявлення про принципи суспільного життя стали головними в питаннях життя або смерті.

У третьому підрозділі «Християнство про життя, смерть і безсмертя» дається огляд вирішення проблеми цінності життя, смерті й безсмертя в християнській філософії.

Християнство внесло новий погляд на людину і її призначення, на вирішення проблеми життя, смерті та безсмертя. Проте ці феномени по-

різному розуміються й трактуються в Східній і Західній церквах. Східна християнська думка стверджує, що людина отримує життя як дар із Вищого Джерела Життя і цінність його полягає в онтологічному зв'язку з цим Джерелом.

Західна християнська думка стверджує первинну гріховність, приреченість і слабкість перед Богом, звідси й знецінення земного життя, повного страждань.

У третьому розділі «Екзистенціальні виміри аксіосфери життя людини в сучасному суспільстві» аналізуються найбільш значущі елементи структури ціннісної парадигми соціуму щодо цінності життя. У вітчизняній філософській думці різні аспекти даної проблематики були розроблені в роботах таких вчених: Є. С. Деміденко, М. С. Дмитрієва, І. В. Єршова-Бабенко, А. І. Кавалеров, А. А. Кавалеров, О. П. Пунченко, М. І. Романенко, В. Г. Табачковський, О. В. Халапсис, Н. Ф. Цибра та ін.

У першому підрозділі «Право на життя та смерть як наполегливе природне право людини» розглянуто право на життя, доповнене правами на свободу, гідність, особисту недоторканність та ін.; аналізується складне право людини на смерть як вільний вибір.

Право на життя проголошується всіма міжнародно-правовими актами про права людини. Загальна Декларація Прав Людини закріпила положення про те, що кожна людина має право на життя і особисту недоторканність. Право на життя в сучасному світі доповнюється й іншими природними правами, такі як свобода і гідність людини. Окрім вищеназваних аспектів в дане право можна включити забезпечення миру і безпеки; скорочення дитячої смертності та збільшення тривалості людського життя та інші.

Серед численних природних і не відчужених прав людини можна виділити групу таких, які ґрунтуються на упевненості й праві людини розпоряджатися своїм тілом. До цих прав ми можемо віднести право на смерть, на трансплантацію органів людини і так далі.

У сучасному українському законодавстві не закріплено право громадянина на смерть як природне право людини, хоча сьогодні у всьому світі дуже гостро стоїть проблема евтаназії. Реалії сьогодення примушують теоретиків звертатися до цієї проблеми не тільки в контексті права на життя вмираючої людини, але й її право на гідну (без страждань) смерть.

У другому підрозділі «Гармонізація взаємодії суспільства і природи як фундаментальна життєва цінність в сучасних умовах» досліджується сучасний новий соціальний феномен – прямий найтісніший зв'язок між

станом природи та станом здоров'я людини, що дає змогу розкрити суть цього явища.

Однією з найактуальніших проблем сучасності є проблема оптимізації взаємодії природи і суспільства, тому що перед людством встала загроза життю та здоров'ю людини. Не менш важлива і друга сторона: збіднення специфічних культурних зв'язків людини з природою, що призводить до порушення ціннісно-смыслових ресурсів людського існування.

І так як ніякі політичні й технічні зусилля не вирішують проблему, сьогодні все більш значущими стають етично цінні гуманістичні засади в екологічній діяльності суспільства.

Це означає необхідність підвищення колективної та індивідуальної моральної відповідальності особи за природу, росту відповідальності за результати виробничої і, особливо, науковій діяльності людей.

В умовах розвитку сучасної цивілізації актуальними і важливими стають питання формування адекватної екологічної свідомості в системі освіти, а розвиток нових орієнтирів і принципів гармонізації взаємодії людини й природи стає найважливішою життєвою цінністю та запорукою здоров'я людини.

Здоров'я як феномен існує в декількох видах і виявляється на «життєвому світі» людини, принаймні, як планетарна, соціальна та індивідуальна цінність. Тому дуже важливим в методологічному плані є розгляд ціннісних підстав цього явища.

Згідно аксіологічній ієрархії, здоров'я відноситься до розряду вищих, універсальних цінностей, оскільки має всеосяжне і позачасове значення. В той же час, здоров'я є цінністю, умовою існування ще більш значущої цінності життя.

Разом з відношенням людини до здоров'я вибудовується система її ціннісних орієнтацій, переваг, цілей, без яких людське існування позбавляється сенсу. У свій зміст **здоров'я**, як цінність, включає безліч субцінностей, що мають важливе значення для людини.

В Україні в результаті руйнування державної системи охорони здоров'я катастрофічно погіршується здоров'я підростаючого покоління. Вихід із ситуації, що створилася, може бути знайдений в створенні нових методик і нових програм для фізичного розвитку підростаючого покоління, заснованих на сучасних наукових дослідженнях та багатовіковому досвіді збереження здоров'я в культурах народів світу.

У висновках наведено теоретичне узагальнення та нове рішення наукової задачі, яка полягає у соціально-філософському дослідженню цінності життя як складової аксіологічного буття людини.

Викладене у дисертації підсумовують такі узагальнюючі положення:

1. Аксиологічний аспект проблеми цінності життя показав її зародження і розвиток в європейській культурі на межі XIX і XX століть, у період гострого переживання суспільством цивілізаційного зрушення. Відчуття загубленості людини в тому, що оточує її в абсурдному світі, усвідомлення безглуздя свого існування, неминуче породжує настрої безнадійності й страху. Найяскравіше ці настрої відбилися у філософії життя, яка ставила перед собою задачу побудови пізнання цілісного світу, спираючись на поняття «життя».

2. Екзистенціальний аспект проблеми цінності життя розкриває нам її глибину і трагічність. Катастрофічні події нової європейської історії визначили проблему людського існування, індивідуального та загальноісторичного, тому екзистенціалізм вважає самим глибоким знанням про природу людини – усвідомлення своєї смертності. Як показав аналіз основних течій філософії екзистенціалізму, для людини, яка повинна нести на собі тягар світу, існує два виходи. Перший вихід – бунт проти соціального устрою суспільства, без чітких програм дії; другий вихід пропонує релігійний напрям тобто покірність, віра й надія на розумність Божественного промислу, сенс якого слід осягти.

3. Аналіз філософської антропології показав, що її розвиток відбувався у трьох напрямках: біологічному, культурологічному і релігійному, тому і розгляд проблеми цінності життя має три варіанти:

– людина-істота неповноцінна, вона поповнює свою неповноцінність при допомозі культурної діяльності, реалізує в ній своє життя;

– людина є синтезом духовного та «життя для себе», вона є місцем зустрічі духу та життя;

– людина живе в своїй культурній ситуації, а її суттю є спроба пробитися до Бога.

4. У сучасному світі спостерігається феномен звернення людей західноєвропейської культури до східних релігійних, духовних і етичних принципів у пошуках сенсу життєвих цінностей, тому що у східній культурній традиції духовні основи суспільства були збережені, а разом із ними цінність життя, яка розуміється дуже широко і розповсюджується на всю біосферу нашої планети.

Як показав аналіз слов'янських традиційних ідей і цінностей, які можна віднести до основ суспільної свідомості, вони багато в чому схожі за сенсом із ідеями східної культури, що дає підстави стверджувати про існування загального історичного коріння між давньослов'янськими і східними народами. Сьогодні ідеї природної єдності духовного й матеріального, що

століттями існували у древніх слов'ян, виявилися забутими, отже не реалізованими і навіть протиставленими одна одній.

Своєрідне розуміння і трактування життя, смерті й безсмертя ми знаходимо у східному і західному християнському богослов'ї щодо вирішення антропологічних проблем. Східна християнська думка стверджує, що людина отримує життя як дар з Вищого Джерела Життя і цінність його в онтологічному зв'язку з цим Джерелом. Таємниця боговтілення заставляє шукати початок божественного життя в кожній людині, проливає світло на богоподібність та обоження людської особи.

Західна християнська думка стверджує початкову гріховність, обмеженість людської особи, її неспроможність, приреченість і слабкість перед Богом, звідси і знецінення земного життя, повного страждань, позбавлень і несправедливостей різного роду.

5. Своєрідність сучасного життя, формування його цінностей пояснюється цілим рядом аксіосфер, серед яких провідне місце займають право та мораль. Цінність життя неможливо розглядати без його правового обґрунтування. Право на життя займає особливе місце в числі природних прав людини.

Разом із правом на життя найбільш важливими природними правами виступають право на свободу, право на гідність особи, право на особисту недоторканість, що зафіксовані в міжнародно-правових документах із прав людини.

Право на смерть є частиною природних прав людини і пов'язано з правом вільно розпоряджатися своїм життям і тілом. Рішення цього питання повинне гармонійно поєднуватися з рівнем правосвідомості громадян, суспільства в цілому, національними традиціями, звичаями, нарешті із загальним рівнем культури народу.

6. Сучасна екологічна ситуація має цілий ряд специфічних особливостей і відрізняється тим, що умови середовища існування, які постійно ускладнюються для суспільства й окремої людини, ставлять під загрозу не лише її здоров'я, але і саме існування людства як біологічного виду.

Повнота життя людини розглядається крізь призму такого поняття як «здоров'я», яке відображає одну з фундаментальних характеристик людського існування. Це поняття, природно, переосмислюється кожного разу, коли соціальне життя переживає глибокі зміни, однак залишається незмінною універсальною цінністю людства. Сутність цієї цінності полягає в тому, що саме здоров'я як стан індивіда, так і стан соціуму, а разом з ними і стан довкілля, пов'язані між собою як взаємодоповнюючі елементи цілісної

системи. Слід підкреслити, що саме здоров'я дозволяє людині реалізувати певний набір фізичних, духовних, душевних і соціальних можливостей, інакше кажучи, максимально реалізувати свій людський потенціал та усвідомити необхідність бережливого відношення до життя як умов виживання людства і подальшого розвитку сучасної цивілізації.

Таким чином можливо припустити, що в сучасній цивілізації цінність життя повинна прийняти нові фундаментальні складові: цінність здоров'я людини та гармонізацію її взаємовідносин з природою в контексті моральної відповідальності як необхідних умов виживання соціуму.

Список опублікованих праць за темою дисертації

1. Михайлик О. Г. Життя як цінність в умовах розвитку сучасної цивілізації / О. Г. Михайлик // Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Україна в системі сучасних цивілізацій: трансформація держави та громадянського суспільства» (Одеса, 17 жовтня 2008р.).—С.9-10.

2. Михайлик О. Г. Здоров'я як життєва цінність: історико-філософська ретроспектива /О. Г. Михайлик// Збірник наукових праць Волинського національного університету імені Лесі Українки «Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві» (Луцьк, 22–25 травня 2008р.).— С.82-86.

3. Михайлик О. Г. Здоровье – важнейший фактор адаптации личности к условиям современной среды обитания /О. Г. Михайлик// Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Дні науки – 2006» (Дніпропетровськ, 17–28 квітня 2006р.).—Т.25.—С.55-57.

4. Михайлик О. Г. Психологическая и физическая адаптация личности к сложившимся условиям современной среды обитания /О. Г. Михайлик// Материалы II Международной научно-практической конференции «Образование и наука без границ–2005» (Пшемишль,19–27 декабря 2005г.).— Т.19.—С.25-27.

5. Михайлик О. Г. Здоровье и здоровый образ жизни (историко-философский аспект) /О. Г. Михайлик// Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції «Ефективні інструменти сучасних наук – 2007» (Дніпропетровськ, 3–15 травня 2007р.).—Т.7.—С.26-29.

6. Михайлик О. Г. Ценность жизни в восточной культурной традиции / О. Г. Михайлик// Культура народов Причерноморья. — 2009. — №171.— С.92-97.

7. Михайлик О. Г. Гармонизация отношения общества и природы как фундаментальная жизненная ценность в современных условиях / О. Г. Михайлик // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. — 2010 — вип.19. — С.62-67.

8. Михайлик О. Г. Представление о ценности жизни в славянской культуре /О. Г. Михайлик// Наукове пізнання: методологія та технологія.—2009. — №2(24). — С.94-98.

9. Михайлик О. Г. Философские основания исследования ценности жизни в условиях современной цивилизации /О. Г. Михайлик// Матеріали ІІІ Міжнародної науково-практичної конференції «Україна в системі сучасних цивілізацій: трансформація держави та громадянського суспільства» (Одеса, 21–22 травня 2010р.).—2010.—Т.1.—С.80-82.

АНОТАЦІЇ

Михайлик О. Г. Цінність життя як об'єкт соціально-філософського дослідження.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії.

Одеський національний морський університет – Одеса, 2011.

Дисертація присвячена соціально-філософському дослідженню цінності життя як складової аксіологічного буття суспільства.

В дисертації з теоретичних позицій соціальної філософії була розкрита динаміка відношення людини до життя в діахронії, його особливості в сучасних умовах і обґрунтована необхідність становлення нової ціннісної парадигми в контексті глобальних цивілізаційних викликів ХХІ століття.

Проведено комплексне міждисциплінарне дослідження проблеми цінності життя сучасної цивілізації і виявлені її фундаментальні складові: цінність здоров'я людини, гармонізація її взаємовідносин з природою в контексті моральної відповідальності як необхідних умов виживання соціуму; запропоновано аналіз філософської основи цінності життя в єдності трьох підходів: аксіологічного, екзистенціального і антропологічного, проведеного відповідно до зміни історичних наукових парадигм.

Проаналізовані екзистенціальні виміри аксіосфери життя сучасного суспільства в найбільш значущих для даного дослідження аспектах: права людини на життя, доповнене правом на свободу, гідність та недоторканність особи, право на смерть як вільний вибір людини, оптимізація взаємодії суспільства та природи, що обіймає матеріальне і духовне життя людини, складає ціннісно-сміслові ресурси її існування, та здоров'я людини як основу її фізичного і духовного розвитку та буття в сучасному світі.

Ключові слова: цінність життя, аксіосфера буття людини, ціннісна парадигма, слов'янська, культура.

Михайлик О. Г. Ценность жизни как объект социально-философского исследования.

Диссертация на соискание научной степени кандидата философских наук по специальности 09.00.03 – социальная философия и философия истории. - Одесский национальный морской университет. – Одесса, 2011.

Диссертация посвящена социально-философскому исследованию ценности жизни .

В данном диссертационном исследовании с теоретических позиций социальной философии была раскрыта динамика отношения человека к жизни в диахронии, его особенности в современных условиях и обоснована необходимость становления новой ценностной парадигмы в контексте глобальных цивилизационных вызовов XXI века.

Проведено комплексное междисциплинарное исследование проблемы ценности жизни современной цивилизации и выявлены ее новые фундаментальные составляющие: ценность здоровья человека, **гармонизация его взаимоотношений** с природой в контексте моральной **ответственности** как необходимых условий выживания социума; предложен анализ философского основания ценности жизни в единстве трех подходов: аксиологического, экзистенциального и антропологического, проведенный в соответствии с изменением исторических научных парадигм.

В диссертационном исследовании рассмотрены представления о ценности жизни в культурно-историческом опыте и традициях восточных и славянских народов, их роль в формировании ценностных ориентиров **общества**. **Исследованы основные** причины возникновения тенденции обращения современного западного общества к восточным религиозным, духовно-нравственным ценностям, культуре питания, спорта, медицины в поисках гармонизации душевных, духовных и физических сил человека, необходимых ему в усложняющихся условиях современной среды обитания.

В работе дан анализ наиболее значимых для данного исследования экзистенциальных измерений аксиосферы жизни человека в современном обществе в нескольких важных аспектах, таких как:

- неотъемлемое право на жизнь как естественное право человека, дополненное в современном мире правами на свободу, достоинство, личную неприкосновенность и безопасность человеческой жизни;
- право на смерть как свободный выбор человека, как право решать свою судьбу самостоятельно и достойно, что обусловлено уровнем правового сознания и моральной культуры общества;
- проблема оптимизации взаимодействия человека с окружающей средой, т.к. обеднение специфических культурных связей человека с природой,

охватывающих его духовную жизнь, не только неизбежно ведет к разрушению ценностно-смысловых ресурсов человеческого бытия, но сегодня угрожает его физическому существованию;

– здоровье человека как основу его телесного и духовного развития, жизненную ценность в постоянно усложняющихся условиях современной среды обитания и необходимость его сохранения как важнейшую задачу современной цивилизации.

Выявлены проблемы здравоохранения, физической культуры и спорта в современной Украине, которые привели к ослаблению тенденции повышения ценности здоровья и ценности жизни у населения нашей страны и, особенно, молодежи.

Ключевые слова: ценность жизни, аксиосфера бытия человека, ценностная парадигма, словянская, культура.

Mikhaylic O. G. Value of life as the object of a social philosophical research

Dissertation for a scientific degree of the candidate of philosophical sciences on a specialty 09.00.03 - social philosophy and philosophy of history, - Odessa National Marine University, - Odessa, 2011.

The dissertation is devoted to research of person's attitude to values of life.

In this dissertation dynamics of person's attitude to life in a diachrony and his characteristic features in modern conditions are analyzed from the theoretical point of view, as well as the necessity of establishing a new paradigm of values in the context of global civilized events of the XXI century.

A complex interdisciplinary research of the problem of value of life of a modern civilization is carried out and its new fundamental components are revealed: value of person's health, harmonization of his attitude to the nature in a moral responsibility as necessary conditions for society's survival.

The suggested analysis of the philosophical basis of value of life based on the unity of three approaches (axiological, existential and anthropological) is carried out in accordance with the change of historical scientific paradigms. Conceptions of value of life in cultural historical experience and traditions of East and Slavic people, their role in formation of valuable criteria of a society are discussed in the dissertation.

The main causes of address of a modern east society to eastern religious, spiritual and moral values, culture, food, sports and medicine are analyzed. There are revealed the problems of public health service, physical culture and sports in modern Ukraine, which reduced people's attention (especially young ones) to value of health and value of life.

Key words: value of life, axiology sphere, paradigm of values, slavic culture.